

היום נלמד בעזרת ה':

ברכות דף מו

בעל הבית בוצע את הלחם - כדי שיבצע ויתן לאורחים בעין יפה. והאורח מברך - כדי שיברך את בעל הבית.

עד היכן ברכת הזימון? (= מה היא ברכת הזימון שנאמרת דוקא בשלושה ולא בשנים?). לדעת רב נחמן ברכת הזימון היא עד "נברך שאכלנו משלו", אבל ברכת "הזן את העולם" נאמרת אף ביחיד. ולדעת רב ששת ברכת הזימון היא עד לאחר ברכת "הזן", אבל יחיד המברך לא אומר אותה.

הגמרא דנה האם מחלוקתם תלויה במחלוקת תנאים: נחלקו התנאים בביריותות כמה ברכות יש בברכת המזון, האם שנים או שלושה (דעה א'), או שלושה וארבעה (דעה ב').

👁️ הגמרא מניחה כרגע שלדעת כולם ברכת "הטוב והמטיב" (שהיא הברכה הרביעית בברהמ"ז) אינה מדאורייתא. מחלוקתם היא עד היכן ברכת הזימון. הדעה שבברכת המזון יש שנים או שלושה ברכות, סוברת שברכת הזימון היא עד לאחר ברכת "הזן" (כדעת רב ששת), ולכן כשיש שלושה המזמנים הם מברכים שלוש ברכות (= הזן, ברכת הארץ, ובונה ירושלים), וכשאינן שלושה ואין זימון מברך כל אחד רק שני ברכות (= ברכת הארץ, ובונה ירושלים). והדעה שבברכת המזון יש שלושה או ארבעה ברכות, סוברת שברכת הזימון היא עד "נברך שאכלנו משלו" (כדעת רב נחמן), ולכן כשיש שלושה המזמנים הם מברכים ארבעה ברכות (= ברכת הזימון, הזן, ברכת הארץ, ובונה ירושלים), וכשאינן שלושה ואין זימון מברך כל אחד רק שלוש ברכות (= הזן, ברכת הארץ, ובונה ירושלים).

הגמרא דוחה ראיה זו - שיתכן שלדעת שני הדעות בביריותות הנ"ל ברכת הזימון היא רק עד "נברך שאכלנו משלו", ובברהמ"ז יש שלושה או ארבעה ברכות. והברייתא שאמרה שיש שנים או שלושה ברכות עוסקת ב"ברכת הפועלים" - שחכמים תיקנו להם ברכת המזון קצרה של שתי ברכות כדי שלא יפסידו את בעל הבית.

(המשך בדף הבא ↓)

(המשך מדף קודם ↑)

או שיתכן שלדעת שני הדעות בברייתות הנ"ל ברכת הזימון היא עד לאחר ברכת "הזן", ובברהמ"ז יש שנים או שלושה ברכות. והברייתא שאמרה שיש שלושה או ארבעה ברכות סוברת שברכת "הטוב והמטיב" (= הברכה הרביעית) היא מדאורייתא.

רב יוסף מוכיח שברכת "הטוב והמטיב" אינה מדאורייתא - שהרי פועלים לא מברכים אותה, ואם היא היתה מדאורייתא לא היו יכולים לעקור אותה.

הוכחה נוספת על פי מה שלמדנו בברייתא: בכל הברכות פותח בברוך וחותר בברוך. חוץ מברכת הפירות, וברכת המצוות (= הנאמרות לפני קיום מצווה כגון ציצית ולולב), וברכה הסמוכה לחברתה (= כגון הברכות שבתפילת 'שמונה עשרה'), וברכה אחרונה שבקריאת שמע (= אמת ויציב / אמת ואמונה), שיש מהם שפותח בברוך ולא חותר בברוך כגון בברכת הפירות והמצוות, ויש מהם שחותר בברוך ולא פותח בברוך כגון בברכה הסמוכה לחברתה.

👉 מכאן מוכח שברכת "הטוב והמטיב" אינה מדאורייתא - שהרי היא סמוכה לחברתה ("לבונה ירושלים") ואינה צריכה לפתוח בברוך. והטעם שבכל זאת היא פותחת בברוך - כיון שהיא נוספה מדרבנן, ואינה קשורה לברכה שלפניה שהיא מדאורייתא.

למדנו לעיל שלדעת רב ששת ברכת הזימון היא עד לאחר ברכת "הזן", אבל יחיד המברך לא אומר אותה. הגמרא מבררת מה דינו של מי שהצטרף לזימון, ולאחר שענה למזמן המשיך באכילתו. כשגומר לאכול ורוצה לברך, מהיכן הוא מתחיל את ברכת המזון? האם דינו כיחיד שלא מברך את ברכת "הזן", או שכיון שכבר התחייב בזימון דינו כשלושה שמברכים גם את ברכת "הזן"?

בדף הבא יובא הסבר על מנהג ההסבה של הפרסיים, וסדר ההסבה ונטילת מים אחרונים כפי שמובאים בברייתא

(המשך מדף קודם ↑)

הסבר מנהג ההסבה של הפרסיים: בזמנם אכלו על מיטות, לכל אחד היו מיטה ושולחן משלו, והיו אוכלים בהסבה מוטים על צד שמאל והרגלים היו בארץ. החשוב ביותר היה עולה ראשון על המיטה, ומיטתו הייתה באמצע.

הפרסיים היו נוהגים שכשהיו שנים שאוכלים, הגדול (= החשוב ביותר) עולה ראשון על המיטה ולאחריו השני 'למעלה הימנו' - רגליו של השני כנגד ראשו של הראשון. כשהיו שלושה שאוכלים, הגדול מסב על המיטה האמצעית, השני לו בחשיבות מסב 'למעלה הימנו' דהיינו רגליו כנגד ראשו של האמצעי, והשלישי בחשיבות מסב 'למטה הימנו' דהיינו ראשו כנגד רגליו של האמצעי.

רב ששת מביא ברייתא שמבארת אחרת את סדר ההסבה: שכשהיו שנים שאוכלים, הגדול (= החשוב ביותר) עולה ראשון על המיטה ולאחריו השני 'למטה הימנו' - ראשו של השני כנגד רגליו של הראשון, ובכך הגדול יכול לשוחח עם השני בקלות. כשהיו שלושה שאוכלים, הגדול מסב על המיטה האמצעית, השני לו בחשיבות מסב 'למעלה הימנו' דהיינו רגליו כנגד ראשו של האמצעי, והשלישי בחשיבות מסב 'למטה הימנו' דהיינו ראשו כנגד רגליו של האמצעי. ולמרות שכשרוצה הגדול לשוחח עם השני לו בחשיבות יצטרך לקום מהמיטה, עדיף כך מאשר ישפיל את השני וישים אותו במקום של השלישי (אף שבכך יהיה לו יותר נוח לו לשוחח עמו).

"מים אחרונים": בזמנם היה לכל אחד שולחן משלו, ולאחר שנטל מים אחרונים סילקו ממנו את השולחן. אם הם רק חמשה שאוכלים - מתחילים ליטול מהגדול. ואם הם יותר - מתחילים מהקטן (כיוון שגנאי הוא לגדול שיסלקו ממנו את השולחן וימתין לכולם), וכשמגיעים לחמשה האחרונים - הגדול נוטל תחילה ואח"כ הנשארים.

"למקום שמים אחרונים חוזרין לשם ברכה חוזרת": הנוטל "מים אחרונים" הראשון מתוך החמישה הוא זה שמברך ברהמ"ז.